

AVTOBIOGRAFSKE PRVINE V SLOVNICI IN PRAVOPISU

Tatjana Vučajnk

Institut für Slawistik, Celovec

UDK 811.163.6'36+811.163.6'35:929Toporišič J.

V prispevku želimo predstaviti nekatere avtobiografske prvine, ki se kažejo pri določenih zgledih v *Slovenski slovnici* (2000) in *Slovenskem pravopisu* (2001). V zgledih se pojavljajo imena sorodnikov (*Tone, Veronika, Ivanka, Andrej*), zemljepisna imena v okolici vasi Mostec (*Sela, Dolge njive, Kratki tali, Velika Dolina*). Prepoznati je tudi navezanost na rojstni kraj/domačijo (*Tone je ne delal, (ampak) garal*) in njegovo okolico, dobro poznavanje kmečkih opravil (*Na travnik je odšel z dvojimi grabljami*) in kmečkega vsakdana (*Živinče beži*). Zgledi pa kažejo tudi predanost slovenščini (*Kdor ne spoštuje svojega jezika, razkazuje nelepo potezo svojega značaja*) in znanosti (*Živi samo znanosti*).

avtobiografski diskurz, identiteta, kultura, življenjska zgodba, jezik

The article presents some autobiographical elements reflected in specific examples in *Slovenska slovnica* (2000) and *Slovenski pravopis* (2001). The examples contain the names of relatives (*Tone, Veronika, Ivanka, Andrej*) and geographical names in the surroundings of the village of Mostec (*Sela, Dolge njive, Kratki tali, Velika Dolina*). We can also discern an attachment to the birthplace/homestead (*Tone je ne delal, (ampak) garal*) and its surroundings; a good knowledge of farm work (*Na travnik je odšel z dvojimi grabljami*) and everyday rural life (*Živinče beži*). The examples also show dedication to Slovene (*Kdor ne spoštuje svojega jezika, razkazuje nelepo potezo svojega značaja*) and academic work (*Živi samo znanosti*).

autobiographical discourse, identity, culture, life story, language

Uvod

Z interdisciplinarnim vprašanjem avtobiografskega diskurza se na Slovenskem podrobno ukvarja zbornik *Avtobiografski diskurz*, ki je izšel leta 2011 in sta ga uredila Alenka Koron in Andrej Leben. V sklopu Avtobiografija in vprašanje identitete je izpostavljeno prav prodiranje metode avtobiografskega diskurza na različna področja raziskovanj in strok, hkrati pa opozarja na »dinamičen odnos med fikcijo in fakti ter njegov pomen pri konstituciji in problematizaciji individualnih in kolektivnih identitet avtobiografskega diskurza« (Dominko 2012: 235). »Izdelovanje zgodb o sebi je sestavina vsakdanjega dela z identiteto posameznika, v katerem posameznik reflektira svoje izkušnje z raznih perspektiv svoje identitete« (Nastran Ule v Urek 2011). V *Slovenski slovnici* (SS 2000) in *Slovenskem pravopisu* (SP 2001) so zadržano v zgledih nanizani »posamezni ali zgolj neznatni izseki iz avtorjevega psiho-fizičnega življenja« (Čeh 2008: 26). »Njegova posredna [...] avtobiografska tehnika v končni

fazi« (Žitnik Serafin 2011: 177) predstavi različne pole delovanja s prepletanjem med vdanostjo in predanostjo slovenistični stroki in znanosti ter zasebnostjo, tj. njegovo življenjsko zgodbo, ki pa ni podana kronološko.

Avtobiografsko se v zgledih pojavlja neposredno in posredno. Njegova zgodba se v primerih posredno kaže v trojem in je nekako geografsko povezana s tremi različnimi lokacijami:

- navezanost na rojstni kraj Mostec (hkrati tudi kraj sprostitvenega preživljanja vikendov) – imena in priimki njegovih sorodnikov, priimki ostalih Moščanov, zemljepisna lastna imena, ledinska imena, spomini na določene resnične situacije;
- osrednji del znanstvenega delovanja z vso zaljubljenostjo v stroko in znanost (predanost in vdanost v najširšem pomenu z omenjanjem najširšega znanstvenega aparata) ter prebivanje z družino v Ljubljani (gre za ožji družinski krog, člane njegove družine, in pripadnost Ljubljani oz. delu Ljubljane);
- življenje in ustvarjanje v vasi Nemški Rovt (imena sorodnikov, ledinska imena in spomini na dejanske situacije).

Vas Mostec in osebna identiteta

Že sam Toporišič je v članku *Lastnoimenskost v vasi Mostec*, objavljenem leta 2004, zapisal: »[...] sicer pa bil v stalnem stiku z Mostecem, tudi potem, ko sem l. 1965 prišel na Filozofsko fakulteto v Ljubljani« (Toporišič 2004: 10).

Stalni stik z Mostecem je prepoznan na dveh različnih ravneh. Na eni strani gre za neposredno navajanje lastnoimenskosti, na drugi pa za posredno poznavanje različnih situacij, dogajanj, kmečkih opravil in kmečkega vsakdana na domači kmetiji ter spomine na določene trenutke oz. dogodke.

Vključevanje zemljepisnih lastnih imen iz okolice vasi Mostec je zelo pestro, saj vključuje tako štajersko kot kranjsko stran.

To mesto so Brežice. (SS 2000: 492, 609)¹

Grem proti Gabrju. (SS 2000: 571)²

Obsotelje (SS 2000: 156, 182).

Stara vas (SP 2001: 13, § 70).³

Sela (SS 2000: 298).⁴

Povezava med Štajersko in Kranjsko na Mostecu pa je »*brod* (tudi *brodi*)« (SS 2000: 281).

Na Slovenskem so dvojce ali troje Jesenice [...]. (SS 2000: 334)⁵

Velika Dolina (SP 2001: 13, § 70).

Pri ledinskih imenih velja omeniti, da so Toporišiči imeli več posestev, njivskih, travniških in pašnih površin, za katera so uporabljali različna imena:

¹ Zgledi so podani v pojavnih oblikah na navedeni strani.

² Vas Gabrje pri Dobovi je v bližini Mosteca.

³ Stara vas na Bizeljskem sodi v brežiško občino.

⁴ Sela pri Dobovi so sosednja vas Mosteca.

⁵ V brežiški občini ležijo Jesenice na Dolenjskem.

Tone kosi v Logu. (SS 2000: 611)
Dolge njive (SP 2001: 19, § 140).
Kratki tali (SP 2001: 19, § 140).
V Jovsih raste sladka trava. (SS 2000: 670)

Poznavanje kmečkih opravil in kmečkega vsakdana so neke vrste spomini (ponekod tudi samorefleksije), utrinki na lepe in manj lepe dogodke, doživetja.

Truden se je Jože vračal z oranja, Vračal se je truden z oranja, Bil je Jože še mlad (SS 2000: 516).
Ob mleko so vse krave. (SS 2000: 109)
Živinče beži. (SS 2000: 351)
Na travnik je odšel z dvojimi grabljami. (SS 2000: 331)
Otava se kosi v avgustu ~ Otavo kosijo v avgustu. (SS 2000: 357)
Grem jabolk pobirat. (SS 2000: 402)

Neposredno navajanje primerov iz vasi Mostec za ponazoritev določene slovnične kategorije je razvidno iz naslednjih zgledov:

Vzhodno slovensko je tudi *Nojte se jokati* (Mostec). (SS 2000: 519)
 [S]ü, sii (Mostec: za svinje) (SS 2000: 602).
 [F]alot lumparski (Mostec) (SS 2000: 603).
 Nekaterih takih poimenovanj, manj znanih, vendarle ne sklanjamo, npr. *vas Mostec – vasi Mostec* (SS 2000: 560).
Mesto Ljubljana je lepo, vas Mostec pa majhna. (SS 2000: 560)

V slovnici je tudi nekaj narečnih besed iz moščansko-dobovskega okoliša:

*živad*⁶ (SS 2000: 184);
dile (podstrešje) (SS 2000: 127);
oterač (brisača) (prav tam);
stan (gospodarsko poslopje) (prav tam);
ograja [...] (dvorišče) (prav tam).

Imena in priimki

Imena⁷ in priimki (Tabela 1) so del zunanjih in notranjih dejavnikov njegove zgodbe, ki zaokrožujejo posamezne dogodke, dejanja, veselje, žalost.

⁶ *Živad* se v omenjenem okolišu uporablja v pomenu 'kokoši'.

⁷ Imena in priimki, ki se pojavljajo v *Slovenski slovnici*.

Tabela 1: Imena in priimki v *Slovenski slovnici*

	Ime	Priimek
ožja družina	Eva 615 ⁸ Andrej 599 Tomaž 505	
sorodnik – Mostec	Jožek 84 ⁹ Micika 124 Jožko 124 Joža 183 Jožefa 183 Ivanka 504 Tone 265 Jože 329 Pepca 611 Veronika 607 Reza 404 Veronika 398 Ivanka 398 Ana 606 teta Mica 560 Janez 634	Škvarč 132 Gašperin 122 Žabkar 176
sorodnik – Nemški Rovt	Veronika 607 Jaka 614 Tona 607 Matija 576 Meta 609	
Moščani	stric Cene 86 stric Šoško 86 Ivanka 269	Gašperin 122 Kežmanca, Pinterička, Tomšetka ¹⁰ 166

Nekatera imena in priimki so podani v povedih, kjer gre za spomine na določene situacije, dogodke.

Tomaž je knjigo dal Andreju – Andrej je knjigo dobil od Tomaža. (SS 2000: 505)

Andrej se uči, ne pa lenari. (SS 2000: 599)

Eva je zgubila ključ (to se ji je pripetilo). (SS 2000: 615)

Moj oče je bil kmet. (SS 2000: 609)

Moj stari oče je poleti hodil v obleki še platneni. (SS 2000: 557)

Mi žlahta smo zmeraj skupaj držali. (SS 2000: 609)

Tone danes obira hruške. Tone obira hruške. (SS 2000: 488)

*Kam je šel pa Tone? Domov. – Pa pozna pot? – Saj jo je hodil že velikokrat!*Jo. (SS 2000: 607)

S Tonetom pojedeta na trgatv. (SS 2000: 608)

⁸ Številka pomeni mesto pojavljanja v *Slovenski slovnici*. Navedena je le ena številka strani; nekatera imena se pojavljajo večkrat, zlasti Tone.

⁹ Imena so razporejena v sklope, ki zaokrožujejo določeno družinsko zgodbo.

¹⁰ Gre za ženski par moškemu priimkov Kežman, Pinterič, Tomše.

S Tonetom sva šla h kovaču; to si razlagamo z Midva, tj. Tone in jaz, sva šla h kovaču.
(Prav tam.)

Tone je nekam potr. (SS 2000: 624)

Ana je dobila [...] kolo (SS 2000: 606).

Tam imajo tri dekleta: Veroniko, / Ivanko / pa Ano. (SS 2000: 437)

Veronika bo pospravila sobo, Ivanka pa kuhinjo. (SS 2000: 398)

Matija spet bolje vidi. (SS 2000: 576)

Tona je šla zgodaj spat; čutila se je bolna. (SS 2000: 607)

Veronika je pospravila sobo in začela likati. (Prav tam.)

Jaka čaka. (SS 2000: 614)

Ivanko je bilo strah. (SS 2000: 270)

Tone je kmet, Pepca pa šivilja. (SS 2000: 611)

Jožku se je sanjalo. (SS 2000: 615)

Našega Janeza mi raje ne omenjaj. (SS 2000: 634)

[T]eta Mica (redko pokrajinsko tudi narobe, tj. *Mica teta* [...]) (SS 2000: 560).

Ivanke ni sram raznašati teh čenč po svetu. (SS 2000: 269)

Ena izmed pomembnih oseb je tudi *stric: Grem k stricu* (SS 2000: 270) ter *Stric iz Maribora so prišli* (SS 2000: 532). Gre za strica Žabkarja (bil je brat njegove mame Jožefe), ki ga je v Mariboru vpisal na gimnazijo.

Drugi priimki, ki so pa del dobovskega kulturnega prostora, so *Bosina* (SS 2000: 282), *Požar(ja)* (SS 2000: 280), *Cirnski* (SS 2000: 600).

(Ne)fikcijska recepcija avtobiografije¹¹

Različne perspektive nefikcijskih identitet, kjer »nastopa avtor kot vmesni prvo-osebni pripovedovalec, identifikacijske oznake, ki istovetijo pripovedni subjekt z avtorjem, so v njegovih delih jasne in nedvomne.« (Žitnik Serafin 2011: 177)

»[...] večina avtobiografij na svojih straneh zapiše tudi mnoge biografije drugih ljudi in podobno ima biografija precejšen vpliv na avtorjevo avtobiografijo zaradi tesne povezanosti z življenjem drugega« (Urek 2011 v: Jurić Pahor 2011). Med podajanjem lastne zgodbe se konstruira tudi portret (oris) brata Toneta,¹² da si ga lahko skoraj predstavljamo.

Tone je kmet, Pepca pa šivilja. (SS 2000: 611)

Tone je hotel biti kovač. (SS 2000: 612)

S Tonetom sva šla h kovaču. (SS 2000: 608)

(Imel je) tri iskre konjiče: vranca, rjavca in šarca. (SP 2001: 41, § 355)

(Vse od kraja) je delal: oral, sejal, kosil, drvaril. (SP 2001: 41, § 355)

Tone danes obira hruške. Tone obira hruške. (SS 2000: 488)

¹¹ Jožica Čeh Steger v članku *Med avtobiografijo in avtobiografsko prozo: Cankarjevo Moje življenje in Majcnovo Detinstvo* (2011: 236) pravi: »v primerjavi z nefikcijsko recepcijo avtobiografije so avtobiografski pripovedni žanri fikcijska besedila in lahko formalno imitirajo diskurz avtobiografije, vendar brez avtobiografskega pakta«.

¹² Brat Tone je bil gospodar na domači kmetiji in z Jožetom sta bila tesno povezana.

Preprosto povedano: čim bolje bomo gospodarili, tem več bomo imeli. (SP 2001: 42, § 360)

Tone je ne delal, (ampak) garal. (SP 2001: 65, § 584)

Kot vpliv posebne identitete se tukaj pojavlja še svakinja Reza.

Vštevši Rezo smo bili tam le trije (= skupaj z Rezo). (SS 2000: 404)

Reza je bila nedvomno najboljša plavalka v vasi. (SS 2000: 446)

Tone in Reza sta šla v vinograd, Andrej, Veronika in Tomaž pa so se izgubili v gozdček. (SS 2000: 610)

Toporišič se s svojo osebno avtobiografijo oz. identiteto predstavi na naslednji način, in sicer v nekem dokaj logičnem zaporedju tudi glede na strani navajanja primerov, vendar ne celostno, bolj kot nek proces spominjanja:

Jože je starejši od Toneta. (SS 2000: 329)

Rodil sem se 11. oktobra = Na svet sem prišel 11. oktobra. (SS 2000: 359)

[...] leta tisoč devetsto šestindvajset oz. leta tisoč devetsto šestindvajsetega. (SS 2000: 572)

[...] biti v internaciji – najboljši v razredu (SS 2000: 422).

Moj oče je bil kmet. (SS 2000: 510)

Starejši sem od brata. (SS 2000: 625)

V mojih mladih letih, takrat je bilo vse drugače. (SP 2001: 40, § 339)

Drugi del njegove znanstvene identitete zahteva nekoliko več konstrukcij, saj svojega intelektualno-znanstvenega razvoja ne obravnava kronološko, ampak kot »zmes avtorefleksij, asociacij, citatov, filozofsko-esejističnih razmišljanj« (Leben 2011: 300), podanih le z besedami oz. besednimi zvezami (a), povedmi v prvi osebi (b) in povedmi v tretji osebi (c):

a)

Breznik-Ramovš (študirati Breznik-Ramovša, tj. SP 1935) (SS 2000: 106);

študent, asistent (SS 2000: 163);

doktorand (SS 2000: 162);

spregatev (SS 2000: 166);

zaljubljen v znanost (SS 2000: 327);

honorar za članek (SS 2000: 422).

b)

[...] Sedaj pišem zgodovino slovenskega jezikoslovja [...]. (SS 2000: 511)

Jaz pišem drugače (na drug način). (SS 2000: 622)

c)

Kdor ne spoštuje svojega jezika, razkazuje nelepo potezo svojega značaja. (SS 2000: 342)

Kadar se odpravlja na kak simpozij, je rad siten. (SS 2000: 342)

Želja, imeti zmeraj svoj prav, mu je prinesla marsikatero neprijetnost. (SS 2000: 400)

Živi samo znanosti. (SS 2000: 617)

Zaključek

Slovenska slovnica in deloma tudi *Slovenski pravopis* (nastal pod njegovim predse-dovanjem) sta zagotovo veliki deli Toporišičevega jezikoslovnega diskurza, ki pa v svoji natančnosti in prefinjenosti skromno razkrivata tudi avtorjevo osebno iden-titeto, čustvenost, subjektivnost. Pa zaključimo s citatom (Urek 2011, 142):

največja vrednost življenjskih dokumentov (je) prav v njihovi zmožnosti, da odkrijejo navadne, nejasne osebne pomene vsakdanjega življenja in razkrivajo tiste informacije, ki se zdijo nepomembne, samoumevne in navadno ostanejo skrite raziskovalnemu očesu.

Viri in literatura

- ČEH, Jožica, 2008: Med fikcijo in resničnostjo v avtobiografski prozi. *Jezik in slovstvo* 53/3–4. 23–35.
- ČEH STEGER, Jožica, 2011: Med avtobiografijo in avtobiografsko prozo: Cankarjevo Moje življenje in Majcnovo Detinstvo. Alenka Koron, Andrej Leben (ur.): *Avtobiografski diskurz. Teorija in praksa avtobiografije v literarni vedi, humanistiki in družboslovju*. Ljubljana: Studia Litteraria, Založba ZRC, ZRC SAZU. 235–259.
- DOMINKO, Tanja, 2012: Interdisciplinarno umeščanje avtobiografskega. *Primerjalna književnost* 35/1. 235–240.
- JURIĆ PAHOR, Marija, 2011: Narativnost spominjanja: vpogledi v avto/biografsko usmerjeno razisko-vanje in v govorico ekstremne travme. Alenka Koron, Andrej Leben (ur.): *Avtobiografski diskurz. Teorija in praksa avtobiografije v literarni vedi, humanistiki in družboslovju*. Ljubljana: Studia Litteraria, Založba ZRC, ZRC SAZU. 161–173.
- KORON, Alenka, 2008: Avtobiografija in naratologija: sodobne pripovednoteoretske kategorije v razis-kavah avtobiografskih pripovedi. *Jezik in slovstvo* 53/3–4. 9–21.
- KORON, Alenka, LEBEN, Andrej (ur.), 2011: *Avtobiografski diskurz. Teorija in praksa avtobiografije v literarni vedi, humanistiki in družboslovju*. Ljubljana: Studia Litteraria, Založba ZRC, ZRC SAZU.
- LEBEN, Andrej, 2007: O avtobiografiji z vidika sodobne genologije in sistemske teorije. *Primerjalna književnost* 30/1. 83–95.
- LEBEN, Andrej, 2011: Avtobiografsko pisanje v novejši slovenski literaturi. Alenka Koron, Andrej Leben (ur.): *Avtobiografski diskurz. Teorija in praksa avtobiografije v literarni vedi, humanistiki in družboslovju*. Ljubljana: Studia Litteraria, Založba ZRC, ZRC SAZU. 293–309.
- MARCUS, Laura, 1992: Literatura, identiteta in avtobiografski diskurz. *Primerjalna književnost* 15/1. 31–41.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*, 2001. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- SS 2000 = TOPORIŠIČ, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- STANONIK, Marija, 2011: *Literarjenje, kronopisje in rokopisje v teoriji in praksi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2004: Lastnoimenskost v vasi Mostec. Marko Jesenšek, (ur.): *Besedoslovne lastnosti slovenskega jezika. Slovenska zemljepisna imena*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije; Pišec: Društvo Pleteršnikova domačija; Maribor. 9–17.
- UREK, Mojca, 2011: Avtobiografski pristop v socialnem delu. Alenka Koron, Andrej Leben (ur.): *Avtobiografski diskurz. Teorija in praksa avtobiografije v literarni vedi, humanistiki in družboslovju*. Ljubljana: Studia Litteraria, Založba ZRC, ZRC SAZU. 141–159.
- ŽITNIK SERAFIN, Janja, 2011: Avtobiografske značilnosti in kulturna identiteta v zgodnjih delih Louisa Adamiča. Alenka Koron, Andrej Leben (ur.): *Avtobiografski diskurz. Teorija in praksa avtobiografije v literarni vedi, humanistiki in družboslovju*. Ljubljana: Studia Litteraria, Založba ZRC, ZRC SAZU. 175–188.